

Przemysław Olszewski

Zakres odpowiedzialności majątkowej małżonków majątkiem wspólnym a zgoda na zaciągnięcie zobowiązania przez współmałżonka

Artykuł przedstawia kwestię odpowiedzialności majątkowej małżonków majątkiem wspólnym za zobowiązania powstałe z czynności prawnych w kontekście udzielenia zgody pierwszego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez drugiego. Analizie pod kątem odpowiedzialności majątkowej małżonków za zobowiązania powstałe z czynności prawnych poddany został artykuł 41 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. W pracy poruszona została między innymi problematyka wyrażenia zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania jako elementu determinującego zakres odpowiedzialności majątkowej małżonków pozostających w ustawowym ustroju majątkowym. Na gruncie rozważań dotyczących odpowiedzialności majątkowej małżonków niniejszy artykuł pomoże w odpowiedzi na pytanie, czy obecne regulacje dotyczące rozważanego zagadnienia są właściwe i adekwatnie odnoszą się do wagi normowanej materii mającej wpływ na funkcjonowanie rodziny, ale również na sprawność i pewność obrotu prawnego. Powyższa analiza pozwoli ustalić, czy interesy każdej ze stron są właściwie chronione przez prawo.

1. Wstęp

Rozważając kwestię odpowiedzialności majątkowej małżonków majątkiem wspólnym za zobowiązania powstałe z czynności prawnych, należy przede wszystkim poddać szczegółowej analizie treść artykułu 41 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹. Przepis ten uzależnia bowiem zakres odpowiedzialności majątkowej małżonków od zgody wyrażonej przez pierwszego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez drugiego współmałżonka. Brak zgody pierwszego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez drugiego ma zatem również wpływ na zakres odpowiedzialności majątkowej.

¹ Ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 682, dalej jako k.r.o.

Uzależnienie zakresu odpowiedzialności majątkowej małżonków od wyrażenia zgody bądź jej braku na zaciągnięcie zobowiązania przez jednego z małżonków jest jednak stosunkowo nowym rozwiązaniem. Zostało ono wprowadzone do systemu prawnego dopiero wraz z nowelizacją ustawą z 17.6.2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw². Zaznaczyć należy, że przed znowelizowaniem k.r.o. zakres odpowiedzialności majątkowej przedstawiał się zgoła odmiennie. Nie był uzależniony od zgody na zaciągnięcie zobowiązania przez jednego z małżonków bądź jej braku, zaś wierzyciel mógł zaspokoić swoją wierzytelność z całego majątku wspólnego małżonków. Ówczesna praktyka była zatem wysoce problematyczna w szczególności w kontekście ochrony bytowych interesów rodziny. Krytyka ówczesnych rozwiązań prawnych doprowadziła w efekcie do zmiany przepisów dotyczących zasad odpowiedzialności majątkowej małżonków.

Celem niniejszego opracowania jest zatem przedstawienie zmian wprowadzonych nowelizacją k.r.o. z 2004 r. w kwestii zakresu odpowiedzialności majątkowej małżonków za zobowiązania powstałe z czynności prawnych oraz odpowiedź na pytanie, czy wprowadzone zmiany są wystarczające i odpowiednio zabezpieczają interesy bytowe rodziny, jak również wierzyciela.

2. Charakterystyka ogólna artykułu 41 w świetle nowelizacji k.r.o. z 2004 r.

Artykuł 41 k.r.o. leży u podstaw odpowiedzialności majątkowej małżonków za zobowiązania zaciągnięte przez jedno z nich. Jak wspomniano treść przepisu ulegała jednak na przestrzeni lat zmianom. Według stanu prawnego obowiązującego do 19.1.2005 r., zaś wprowadzonego do obrotu prawnego ustawą z 19.12.1975 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy³, w ogóle nie przewidywał wyłączenia lub ograniczenia odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków. Wierzyciel mógł tym samym prowadzić egzekucję wierzytelności z całego majątku wspólnego małżonków oraz z majątku osobistego małżonka zaciągającego zobowiązanie. Regulacja taka spotkała się z głosami krytyki. Wierzyciel w poprzednio obowiązującym stanie prawnym mógł bez żadnych ograniczeń prowadzić egzekucję wierzytelności z majątku wspólnego małżonków, choć względu

² Dz.U. Nr 162, poz. 1691, dalej jako nowelizacja k.r.o. z 2004 r.

³ Dz.U. Nr 45, poz. 234.

śluszości nakazywałyby ograniczenie egzekucji wierzytelności jedynie do majątku osobistego małżonka zaciągającego zobowiązanie⁴.

W uchwale pełnego składu Izby Cywilnej z 9.6.1976 r. Sąd Najwyższy wskazał, że brak ograniczeń wierzyciela w prawie do dochodzenia wierzytelności z majątku wspólnego małżonków „może doprowadzić rodzinę do niemożności zaspokojenia jej podstawowych potrzeb”⁵.

Regulacja artykułu 41 k.r.o. w poprzednim stanie prawnym powodowała, że jedyną możliwością ochrony bytowych interesów rodziny w sytuacji, gdy jeden małżonek zaciągnął zobowiązanie, z którego nie mógł się wywiązać, było sądowe zniesienie wspólności majątkowej. Nie było to jednak rozwiązanie idealne, powodowało bowiem, że „prawa nabywane przez jednego z małżonków nie wchodziły do majątku wspólnego”⁶. Tym samym sądowe zniesienie wspólności majątkowej nie mogło być uznane za należyty środek ochrony majątku wspólnego małżonków przed dochodzeniem przez wierzyciela wierzytelności z tego majątku⁷.

Dopiero nowelizacja k.r.o. z 2004 r. zmieniła reguły odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym za zobowiązania zaciągnięte przez jedno z nich, nadając art. 41 k.r.o. obecnie obowiązujące brzmienie. Przepis ten zaczął obowiązywać od 20.1.2005 r. Wprowadzając zmiany ustawodawca miał na celu ochronę podstawowych bytowych praw rodziny. Głosy krytyki odnoszące się do poprzedniej regulacji znalazły swoje odbicie w aktualnie obowiązującym przepisie. Tak więc artykuł 41 k.r.o. „reguluje jedynie odpowiedzialność małżonków z majątku wspólnego w czasie trwania wspólności ustawowej w sytuacji, gdy dłużnikiem jest jedno z nich”⁸.

Artykuł 41 k.r.o. uzależnia zakres odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków od zgody pierwszego małżonka na zaciągnięte przez drugiego małżonka zobowiązanie. W doktrynie panuje powszechne przekonanie, że regulacje zawarte w artykule 41 k.r.o. dotyczące materialnej odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym mają charakter *ius cogens*. Uznać należy zatem, iż odpowiedzialność majątkowa małżonków majątkiem wspólnym nie może być zmieniona lub wyłączona przez małżonków⁹. Powyższy fakt znajduje

⁴ Por. np. Z. Gawrońska-Wasilkowski, *Małżeństwo. Istota – trwałość – rozwód*, Warszawa 1966, s. 79 i n.; J. Winiarz, *Małżeńskie stosunki majątkowe*, Warszawa 1967, s. 96 i n.

⁵ Uchwała pełnego składu Izby Cywilnej SN z 9.6.1976 r., III CZP 46/75, OSNCP 1976, nr 9, poz. 184.

⁶ E. Skowrońska-Bocian, *Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich*, wyd. 6, Warszawa 2013, s. 112.

⁷ Ibidem.

⁸ M. Sychowicz, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, K. Piasecki (red.), Warszawa 2006, s. 260 i n.

⁹ J. S. Piątowski, *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, J. S. Piątowski (red.), Wrocław 1985, s. 445; tak samo M. Sychowicz, op. cit., s. 221.

szczególny wyraz w kontekście swobodnego kształtowania stosunków prawnych. Należy bowiem uznać, że wszelkie ustalenia odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków poczynione wbrew ustaleniom artykułu 41 k.r.o. będą dotknięte wadą nieważności.

3. Zgoda małżonka na zaciągnięcie zobowiązania

Zgoda, w rozumieniu przepisów Kodeksu cywilnego¹⁰, jest oświadczeniem woli¹¹. Oświadczenie woli jest z kolei zewnętrznym przejawem wewnętrznej decyzji wywołania konkretnych efektów prawnych¹². Oczywiście zgoda nie jest tożsama z czynnością prawną¹³. Jest jednak niezbędnym jej elementem. Czynność prawna jest bowiem określonym stanem faktycznym, na który składa się przynajmniej jedno oświadczenie woli.

W przypadku zgody, o której mowa w art. 41 § 1 k.r.o., adresatem oświadczenia wyrażonego przez pierwszego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez drugiego może być właśnie małżonek zaciągający zobowiązanie bądź jego wierzyciel¹⁴. Mając na uwadze prawny charakter zgody z art. 41 § 1 k.r.o., stwierdzić należy, że nie dotyczy ona innych zdarzeń skutkujących powstaniem danego stosunku prawnego. Zgoda wyrażona w wymienionym artykule dotyczyć bowiem może jedynie czynności prawnych. Ponadto jest ściśle powiązana z małżeńskim ustrojem wspólności majątkowej. Zauważyć należy również, że zapis art. 41 § 1 k.r.o. uzależnia zakres odpowiedzialności majątkowej małżonków, w tym małżonka dłużnika, od zgody drugiego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania.

W kontekście odpowiedzialności majątkowej małżonków warto również wspomnieć, że małżeńska wspólność majątkowa jest wspólnością łączną. Fakt ten ma doniosły wydzźwięk w ewentualnym dochodzeniu przez wierzyciela roszczenia w sytuacji, w której dłużnikiem jest jeden z małżonków pozostający w małżeńskiej wspólności majątkowej. Wierzyciel nie może bowiem żądać zaspokojenia swojego roszczenia z udziału w majątku wspólnym, jaki przypada dłużnikowi¹⁵. Wynika to wprost z charakteru prawnego małżeńskiej wspólności

¹⁰ Ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny, tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 459 ze zm., dalej jako k.c.

¹¹ T. Mróz, *Zgoda małżonka na dokonanie czynności prawnej w ustroju majątkowej wspólności ustawowej*, Warszawa 2011, s. 168 i n.

¹² T. Mróz, op. cit., s. 161.

¹³ J. Gwiazdomorski, *Próba korektury pojęcia czynności prawnej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, CCCXLVI, Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej 1974, nr 1, s. 58; F. Zoll przy współudziale S. Kosińskiego, *Zobowiązania w zarysie według polskiego Kodeksu zobowiązań*, Warszawa 1945, s. 12 i n.

¹⁴ J. Ignaczewski, R. Jerka, *Relacje majątkowe między małżonkami*, Gdańsk 2005, s. 57; M. Sychowicz, op. cit., s. 263.

¹⁵ G. Jędrejek, *Obrona małżonka dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym*, Monitor Prawniczy, 2008, nr 18, s. 959 i n.

majątkowej, jak również choćby z uregulowań k.r.o., w tym z art. 35 k.r.o. Powyższe znajduje również swój wyraz w orzecznictwie. W wyroku Sądu Apelacyjnego z Gdańska z 19.1.2016 r. możemy przeczytać między innymi o prawnym charakterze małżeńskiej wspólności majątkowej jako wspólności łącznej, wspólności pewnej masy majątkowej¹⁶.

Innym zagadnieniem literatury prawniczej jest kwestia odpowiedzialności majątkowej za zobowiązania poczynionych przez jednego małżonka za zgodą drugiego, w odniesieniu do czynności prawnych wyliczonych w artykule 37 § 1 k.r.o. Nie ulega wątpliwości, że zgoda wymagana przez art. 37 k.r.o. jest zgodą obligatoryjną, bez której czynność prawna będzie nieważna. Jednak w przypadku akceptacji czynności prawnej, o której mowa w art. 37 k.r.o., odpowiedzialność za powstały dług normować będzie artykuł 41 § 1 k.r.o.¹⁷. W doktrynie wyrażane jest również stanowisko przeciwne, w myśl którego zobowiązania, o których mowa w art. 37 § 1 k.r.o., nie wiążą się z odpowiedzialnością opartą na zasadzie przedstawionej w art. 41 § 1 k.r.o. Odpowiedzialność majątkowa w powyższej sytuacji ograniczać miała by się jedynie do substratu majątkowego wymienionego w art. 41 § 2 k.r.o. oraz majątku osobistego małżonka dłużnika¹⁸. W literaturze dominuje jednak pogląd, że zakres odpowiedzialności majątkowej za zobowiązanie zaciągnięte za zgodą małżonka, w myśl art. 37 § 1, a także § 2 k.r.o., znajduje swą regulację w artykule 41 § 1 k.r.o.¹⁹. Zgoda drugiego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez pierwszego w kontekście art. 41 k.r.o. powinna być zatem udzielona dopiero po powstaniu zobowiązania. Jest to spowodowane między innymi fakultatywnym charakterem zgody art. 41 § 1 k.r.o.²⁰

Zwrócić należy uwagę na fakt, że art. 41 k.r.o. nie odnosi się w żaden sposób do kwestii ważności czynności prawnej, o której mowa w przytaczanym przepisie. Literalne brzmienie powyższego artykułu uzależnia jedynie zakres odpowiedzialności majątkowej od wyrażenia zgody drugiego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez pierwszego. Mając na uwadze powyższe, uznać zatem należy, że użyty termin zgody fakultatywnej w kontekście art. 41 k.r.o. jest wysoce dyskusyjny. Zgoda małżonka odnosi się bowiem jedynie, jak już zostało nadmienione, do zakresu odpowiedzialności majątkowej, nie zaś do ważności danej czynności prawnej. W kontekście odpowiedzialności majątkowej majątkiem wspólnym uznać zatem można, że zgoda, o której mowa w art. 41 k.r.o., jest zgodą obligatoryjną. Obligatoryjność ta

¹⁶ Wyrok SA z Gdańska z 19.01.2016 r., III AUa 931/15, Legalis.

¹⁷ A. Lutkiewicz-Rucińska, *Zgoda małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez współmałżonka (wybrane zagadnienia)*, Transformacje prawa prywatnego 2013, nr 4, s. 27 i n.

¹⁸ G. Jędrejek, *Zarząd majątkiem wspólnym małżonków*, Warszawa 2012, s. 109.

¹⁹ M. Nazar, *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne...*, s. 339.

²⁰ J. Ignaczewski, R. Jerka, *Relacje majątkowe między małżonkami*, Gdańsk 2005, s. 57.

nie odnosi się jednak do ważności czynności prawnej, lecz do kwestii odpowiedzialności majątkowej. Odpowiedzialność majątkiem wspólnym wobec wierzyciela jest bowiem uzależniona od zgody drugiego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez pierwszego. W takim znaczeniu przyjąć można, zdaniem autora niniejszego opracowania, że zgoda z art. 41 k.r.o. jest zgodą obligatoryjną w kontekście odpowiedzialności całym majątkiem wspólnym małżonków.

Należy także odnieść się do kwestii czasu, w którym zgoda drugiego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez pierwszego powinna być wyrażona. W kontekście braku stosownej regulacji ustawowej, zdaniem wielu przedstawicieli doktryny zgoda drugiego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez pierwszego może być dokonana zarówno przed zaciągnięciem zobowiązania, jak i w jego trakcie²¹. Analiza brzmienia art. 41 § 1 k.r.o. potwierdza tę interpretację. Należy bowiem zauważyć, że ustawodawca, formułując § 1 wspomnianego przepisu, użył czasu przeszłego²². Zaznaczenia wymaga również fakt, że w przypadku zgody obligatoryjnej, z jaką mamy przykładowo do czynienia w art. 37 § 2 k.r.o., możliwość wyrażenia zgody na dokonaną czynność prawną została przez ustawodawcę przewidziana. Znamienny jest natomiast brak przepisu umożliwiającego dokonanie następczej zgody fakultatywnej²³.

Oczywistym wydaje się, że małżonkowie nie są wzajemnymi przedstawicielami ustawowymi w rozumieniu przepisów k.c. Wyłomem od tej zasady jest jednak art. 29 k.r.o.²⁴. W przypadku ustanowienia pełnomocnictwa dla pierwszego z małżonków przez drugiego do dokonania czynności prawnej wymagającej zgody w rozumieniu art. 41 § 1 k.r.o., małżonek dysponujący upoważnieniem składa najpierw oświadczenie woli w imieniu reprezentowanego małżonka, następnie zaś już we własnym imieniu wyraża bądź nie wyraża zgody na dokonaną w imieniu drugiego małżonka czynność prawną²⁵.

Sytuacja, w której pełnomocnik będący drugim małżonkiem zaciągnął zobowiązanie w imieniu pierwszego, nie jest tak łatwa do interpretacji w świetle wyrażenia zgody drugiego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania. W literaturze pojawia się bowiem stanowisko, że małżonek mający pełnomocnictwo na zaciągnięcie zobowiązania, wypełniając wolę

²¹ M. Sychowicz, op. cit., s. 263; J. Słyk, *Nowelizacja kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotycząca majątku małżonków*, Jurysta 2004, nr 11–12, s. 44; G. Jędrejek, *Komentarz k.r.o. – małżeństwo*, s. 237.

²² J. Słyk, *Nowelizacja kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotycząca majątku małżonków*, Jurysta 2004, nr 11–12, s. 44; M. Sychowicz, *Kodeks rodzinny...*, op. cit., s. 263.

²³ J. Słyk, op. cit., s. 44.

²⁴ T. Mróz, op. cit., s. 168 i n.

²⁵ Ibidem.

mocodawcy – swego współmałżonka – jednocześnie wyraża poprzez tę czynność bezpośrednio swą zgodę²⁶.

Przedstawione stanowisko jest jednak dyskusyjne. Zdaniem autora niniejszego opracowania nie można zgodzić się z powyższym poglądem z oczywistego powodu, jakim w tym wypadku, jest odrębna czynność wyrażenia zgody na zaciągnięcie przez pierwszego małżonka zobowiązania. Małżonek może zgodzić się wypełnić wolę drugiego małżonka jako jego pełnomocnik, jednocześnie zastrzegając, że nie zgadza się na tę czynność i że nie będzie ponosił z tytułu zaciągniętego zobowiązania odpowiedzialności majątkowej. Sytuacja taka musi być analogiczna do tej, w której do wyrażenia zgody na zaciągnięcie zobowiązania przez drugiego małżonka będzie umocowana osoba trzecia poprzez udzielone tej osobie pełnomocnictwo przez uprawnionego małżonka²⁷.

Małżonek wyrażający zgodę, składając oświadczenie woli, akceptuje w myśl art. 41 § 1 k.r.o., czynność prawną dokonaną przez małżonka wraz z konsekwencjami z tego płynącymi. Skutkiem wyrażonej zgody na zaciągnięcie zobowiązania jest możliwość zaspokojenia wierzyciela z całego majątku wspólnego małżonków. Zaznaczenia wymaga, że małżonek wyrażający zgodę na zaciągnięcie zobowiązania nie jest stroną czynności prawnej²⁸. Nie jest tym samym dłużnikiem, choć wyrażając zgodę na zaciągnięte zobowiązanie ponosić będzie odpowiedzialność majątkową wynikającą z art. 41 § 1 k.r.o. za „cudzy” dług, tj. dług współmałżonka.

Zgoda, o której mowa w art. 41 k.r.o., stanowi warunek egzekucji wierzytelności z majątku osobistego dłużnika, jak również z majątku wspólnego małżonków, rozszerzając tym samym zakres odpowiedzialności majątkowej małżonków za zobowiązania jednego z nich w porównaniu z sytuacją, w której na takie zobowiązanie zgoda nie została wyrażona²⁹. Oczywiście odpowiedzialność majątkowa z art. 41 § 1 k.r.o. jest odpowiedzialnością osobistą, która doznaje ograniczeń wskazanych w powyższym przepisie. Ogranicza się - w przypadku wyrażenia zgody na zaciągnięcie zobowiązania - do określonej masy majątkowej (*cum viribus patrimonii*) tj. majątku wspólnego małżonków i majątku osobistego małżonka będącego dłużnikiem, nie rozciąga się natomiast na majątek osobisty małżonka wyrażającego zgodę na zaciągnięcie zobowiązania przez pierwszego małżonka³⁰. Zaznaczyć należy,

²⁶ A. Lutkiewicz-Rucińska, op. cit., s. 27 i n.

²⁷ T. Mróz, op. cit., s. 168 i n.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

³⁰ E. Łętowska, *System prawa prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, E. Łętowska (red.), t. V, Warszawa 2005, s. 21.

że to ustawodawca zdecydował o zakresie odpowiedzialności majątkowej za dług brzmieniem art. 41 § 1 k.r.o.

Artykuł 41 § 1 k.r.o. jest stosowany wyłącznie w sytuacjach, w których podstawą odpowiedzialności majątkowej jest czynność prawna. Świadczy o tym użyty w przepisie zwrot „małżonek zaciągnął zobowiązanie”. Przepis nie będzie miał zatem zastosowania w przypadku odpowiedzialności wynikającej z innych zdarzeń, niż czynność prawna³¹. Należy również mieć na uwadze, że § 2 artykułu 41 k.r.o. wprowadza pewną kategoryzację zobowiązań, odcinając się tym samym od regulacji § 1³².

Również przepisy Kodeksu postępowania cywilnego³³, a dokładniej art. 787 k.p.c., nawiązują do art. 41 § 1 k.r.o. w sposób bezpośredni wskazując na „wierzytelność powstałą z czynności prawnej dokonanej za zgodą małżonka”³⁴. Z brzmienia przepisu wynika jednoznacznie, że w celu nadania klauzuli wykonalności tytułowi egzekucyjnemu skierowanemu do majątku wspólnego małżonków należy udowodnić przed sądem zarówno powstanie zobowiązania wynikłego z czynności prawnej, jak i fakt wyrażenia zgody na zaciągnięte zobowiązanie przez współmałżonka. Z art. 787 k.p.c. nie wynika domniemanie formy wyrażenia zgody, lecz celowość jej udowodnienia przed sądem³⁵. Sąd Najwyższy w uchwale z 18.3.2011 r. wskazał, że „w sprawie o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika (artykuł 787 k.p.c.) nie jest dopuszczalne stosowanie domniemania faktycznego przy ustalaniu, że stwierdzona tytułem egzekucyjnym wierzytelność powstała za zgodą małżonka dłużnika”³⁶. Jednocześnie Sąd wyłączył możliwość dowodzenia zgody na podstawie zeznań świadków bądź przesłuchania stron.

Mając na uwadze próbę interpretacji art. 41 § 1 k.r.o., należy pamiętać również o celu, jaki przyświecał ustawodawcy przy jego tworzeniu. Prawodawca miał bowiem na uwadze, by zobowiązania jednego z małżonków niewynikające z czynności prawnych, nie obciążały jego współmałżonka. Z tego względu art. 41 § 2 k.r.o. reguluje tę kwestię w sposób odrębny³⁷.

³¹ A. Lutkiewicz-Rucińska, *Uwagi do art. 41 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego po reformie małżeńskiego prawa majątkowego*, Rejent 2005, nr 12, s. 93, przyp. 3 i powoływana tam literatura.

³² J. Strzebińczyk, *Nowelizacja przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego zakresie małżeńskiego prawa majątkowego*, cz. I, Rejent 2004, nr 8, s. 161–162.

³³ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 155 ze zm., dalej jako k.p.c.

³⁴ I. Koper, *Zmiany małżeńskiego prawa majątkowego (uwagi na tle ustawy zmieniającej kodeks rodzinny i opiekuńczy z 17 czerwca 2004 r.)* *Ars et usus. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Stanisława Rudnickiego*, Warszawa 2005, s. 176.

³⁵ P. Bodył-Szymała, M. Wojcieszak, *Ustawowy ustrój majątkowy po nowelizacji k.r.o. z perspektywy stosunków prawnych z udziałem banków*, cz. II, *Prawo Bankowe* 2005, nr 10, s. 38.

³⁶ Uchwała SN z 18.03.2011 r., III CZP 117/10, Legalis.

³⁷ Rządowy projekt ustawy o zmianie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2003, z. 3, s. 702.

W literaturze pojawiają się, mimo przekonującej interpretacji art. 41 § 1 k.r.o., inne stanowiska, upatrujące możliwość zastosowania analizowanej normy również w sytuacjach zobowiązań powstałych z innych zdarzeń, aniżeli czynności prawne³⁸. Taką interpretację przepisu należy jednak uznać za błędną ze względu choćby na regulację odpowiedzialności majątkowej małżonka za zobowiązania niewynikające z czynności prawnej w § 2 art. 41 k.r.o.

Regulacja art. 41 k.r.o. i wyrażona w nim zgoda małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez drugiego miała na celu ochronę pierwszego małżonka przed nieroztropnymi decyzjami podjętymi przez drugiego małżonka, ograniczając tym samym zakres odpowiedzialności majątkowej w przypadku braku wyrażonej zgody.

Jednocześnie wyrażenie zgody przez małżonka stanowi pewne zabezpieczenie interesów wierzyciela, który będzie mógł dochodzić zaspokojenia z majątku wspólnego małżonków. Jest to swego rodzaju zabezpieczenie o charakterze osobistym, które nie jest zależne od tego, czy małżonek wyrażający zgodę na zaciągnięte zobowiązanie zdawał sobie sprawę z prawnych konsekwencji jej wyrażenia. Zagadnienie to jest wysoce problematyczne w ujęciu celowości zapisu art. 41 § 1 k.r.o., ponieważ artykuł ten miał zabezpieczać bytowe interesy rodziny.

Nasuwa się również pytanie, dlaczego ustawodawca nie umieścił w przytaczanym przepisie wymogu wyrażenia zgody w formie pisemnej *ad solemnitatem* i jak bardzo wpływa to na ochronę małżonka niebędącego dłużnikiem³⁹. Nie można przecież uznać, że brak regulacji dotyczący formy zgody art. 41 § 1 k.r.o. był przez ustawodawcę niezamierzony, a więc tym samym nie można mówić o *luce* w prawie⁴⁰. Tak więc forma zgody pierwszego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez drugiego może mieć dowolną postać⁴¹.

Zgody z art. 41 k.r.o. dotyczą ogólne zasady stanowiące o formie składania i wadach oświadczenia woli (art. 82–88 k.c.)⁴² a także regulacje o odwołaniu oświadczenia woli (art. 61 § 1 k.c) i jej cofnięciu⁴³.

Za niedopuszczalną uznać należy możliwość cofnięcia zgody przez osobę trzecią po dokonaniu czynności prawnej należy. Sytuacja taka dotyczy przede wszystkim zgody obligatoryjnej z art. 37 k.r.o. Stanowisko to podyktowane jest to okolicznością, że po dokonaniu

³⁸ J. Pisuliński, *O potrzebie reformy przepisów regulujących stosunki majątkowe między małżonkami*, *Transformacje prawa prywatnego* 2012, nr 2, s. 213–214.

³⁹ A. Lutkiewicz-Rucińska, op. cit., s. 31.

⁴⁰ L. Morawski, *Wykładnia w orzecznictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002, s. 189–197 i 314–320.

⁴¹ J. Strzebińczyk, op. cit., s. 160.

⁴² L. Moskwa, *Oświadczenia woli dorozumiane a swoboda formy czynności prawnej*, *Preis* 1983, nr 1, s. 67 i n.

⁴³ M. A. Zacharasiewicz, *Procedura zawierania umów według znowelizowanych przepisów kodeksu cywilnego*, *KPP* 2004, nr 4, s. 938.

czynności prawnej możliwość zmiany zdania przez osobę trzecią dotyczącą wyrażenia zgody wygasa, w świetle art. 63 k.c.⁴⁴. Choć zgoda z art. 41 § 1 k.r.o. nie jest zgodą osoby trzeciej w rozumieniu art. 63 k.c., wydaje się, że chęć jej cofnięcia w przypadku art. 41 § 1 k.r.o. będzie miała podobny przebieg, jak w przypadku zgody obligatoryjnej⁴⁵.

4. Brak zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania

Brak zgody na zaciągnięcie zobowiązania nie skutkuje nieważnością czynności prawnej, ogranicza jedynie zakres odpowiedzialności majątkowej do składników majątkowych wskazanych w art. 41 § 2 k.r.o.

Brak zgody nie jest oświadczeniem woli w rozumieniu k.c. Z tego powodu brak zgody na zaciągnięcie zobowiązania nie wymaga formy szczególnej, w której powinna być ona wyrażona⁴⁶. Artykuł 41 k.r.o. nie precyzuje formy, w jakiej powinna zostać wyrażona zgoda bądź brak zgody na zaciągnięcie zobowiązania. Artykuł 41 § 2 i 3 k.r.o. jest przepisem *lex specialis* względem § 1, ponieważ to właśnie § 1 formułuje ogólną zasadę odpowiedzialności całym majątkiem wspólnym małżonków. Brak wyrażenia zgody na zaciągnięcie zobowiązania przez jednego z małżonków i konsekwencje ograniczonej z tego tytułu odpowiedzialności dotyczą jedynie czynności prawnej.

Podobnie ważną przesłanką stosowania ograniczonej odpowiedzialności majątkowej wynikającej z czynności prawnej, na którą nie została wyrażona zgoda przez współmałżonka, jest istnienie ustroju wspólności majątkowej. Ograniczona odpowiedzialność majątkowa jest bowiem ściśle związana z czasem, w którym zobowiązanie zostało zaciągnięte⁴⁷.

Brak zgody współmałżonka na zaciągnięcie zobowiązania pełni więc doniosłą funkcję ochrony materialnych interesów rodziny w sytuacji nieroztropnego zaciągnięcia zobowiązania przez jednego ze współmałżonków. Jednocześnie § 2 art. 41 k.r.o., odnoszący się do ograniczenia odpowiedzialności majątkowej wobec braku wyrażenia zgody na zaciągnięte zobowiązanie, stawia wierzyciela w zdecydowanie trudniejszej sytuacji w kontekście egzekucji długu, skoro ogranicza substrat majątkowy, z którego może być prowadzona egzekucja. Wierzyciel powinien zatem szczególnie dopilnować kwestii wyrażenia zgody na zaciągnięcie

⁴⁴ M. Kozik, *Zgoda osoby trzeciej na dokonanie czynności prawnej w świetle art. 63 k.c. – zagadnienia wybrane*, cz. II, Rejent 2007, nr 4, s. 82–83.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Z. Radwański, *System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, Z. Radwański (red.), Warszawa 2008, t. II, s. 302.

⁴⁷ J. Ignaczewski, *Małżeńskie ustroje majątkowe. Komentarz art. 31–54 K.R.O.*, 2005, s. 88 i n.

zobowiązania, ponieważ jej brak godzi w jego interesy. Wierzyciel posiada bowiem przyznaną przez k.r.o. inicjatywę żądania wyrażenia zgody na zaciągnięcie zobowiązania.

Zaznaczyć należy, że wierzyciel nie może przeprowadzić egzekucji wierzytelności choćby z przychodów uzyskanych z majątku osobistego dłużnika, a zasilających przecież majątek wspólny współmałżonków. Również niewymienione w art. 41 § 2 k.r.o. składniki majątku, takie jak „nieruchomości, ruchomości, kapitał ulokowany na wspólnym rachunku bankowym, papiery wartościowe”, wyłączone są spod egzekucji⁴⁸. Nieuwzględnienie możliwości zaspokojenia wierzyciela z przynajmniej niektórych wymienionych wyżej elementów składników majątkowych, jak choćby z dochodów małżonka uzyskiwanych z majątku osobistego, jest niczym nieuzasadnionym przeoczeniem ze strony ustawodawcy, skutkującym pogorszeniem sytuacji materialnej wierzyciela względem będącego małżonkiem dłużnika. W literaturze prawniczej powszechnie można spotkać się z krytyką nadmiernie ograniczonej odpowiedzialności majątkowej dłużnika, który to zaciągnął zobowiązanie bez zgody współmałżonka.

5. Zakres odpowiedzialności majątkowej małżonków

Inną kwestią znajdującą swe uregulowanie w art. 41 k.r.o. jest problematyka wierzytelności zaistniałych przed powstaniem majątkowej wspólności małżeńskiej oraz zobowiązań dotyczących majątku osobistego.

Z zapisu art. 41 § 3 k.r.o. jasno wynika, że odpowiedzialność majątkowa dłużnika, którego zobowiązanie wynikło przed powstaniem małżeńskiej wspólności majątkowej lub którego zobowiązanie dotyczy majątku osobistego, jest tożsame z zakresem odpowiedzialności za zobowiązania niewynikające z czynności prawnych bądź za zobowiązania zaciągnięte przez jednego małżonka bez zgody drugiego małżonka⁴⁹.

Takie brzemienne przepisu nie może oczywiście ostać się bez krytyki niewystarczającej ochrony interesów wierzyciela, a to z identycznych względów, jak w przypadku zapisu art. 41 § 2 k.r.o. Należy po raz kolejny podkreślić, że wyłączenie z zakresu odpowiedzialności majątkowej dłużnika będącego małżonkiem dochodów z jego majątku osobistego nieproporcjonalnie ogranicza możliwość ochrony praw wierzyciela. Jest także rażącym przykładem braku logiki w kodeksowych regulacjach, które mają na celu

⁴⁸ J. Ignaczewski, *Małżeńskie prawo majątkowe. Sądowe komentarze tematyczne*, J. Ignaczewski (red.), Warszawa 2008, s. 104.

⁴⁹ M. Sychowicz, op. cit., s. 263.

zapewnienie jasnych i przejrzystych reguł odpowiedzialności za zobowiązania, unormowanie praw i obowiązków stron wszelkich umów, w których żadna ze stron nie będzie nadmiernie pokrzywdzona.

Powstanie wierzytelności jest ściśle związane z powstaniem zobowiązania i następuje w chwili wykreowania stosunku prawnego. Tak więc o powstaniu wierzytelności nie decyduje moment wymagalności zobowiązania, lecz moment zajścia zdarzenia prawnego, z którego ta wierzytelność wynika. W przypadku zobowiązania uzależnionego od warunku zawieszającego lub zastrzeżenia terminu, wierzytelność powstanie z chwilą ziszczenia się warunku bądź upływu terminu. Należy wówczas zwrócić uwagę czy wierzytelność powstała już w czasie trwania małżeńskiej wspólności majątkowej, czy też przed jej powstaniem⁵⁰.

W przypadku zobowiązań okresowych tzw. ciągłych „to za powstałe w czasie trwania wspólności przyjmuje się je w zakresie świadczeń, które w tym czasie stały się wymagalne, choćby zdarzenie, z którego wynika obowiązek dokonania świadczeń, nastąpiło przed powstaniem wspólności”⁵¹. Dotyczy to między innymi zobowiązań niewynikających z czynności prawnych, jak np. świadczeń alimentacyjnych czy też renty odszkodowawczej. W takich przypadkach zakres odpowiedzialności majątkowej jest unormowany w art. 41 § 3 k.r.o.⁵².

Oczywiście przepis ten nie znajduje zastosowania do wszystkich świadczeń okresowych. Nie dotyczy on bowiem świadczeń okresowych, do których zastosowanie będzie miał art. 30 § 1 k.r.o. Będą to zobowiązania zaciągnięte dla zaspokojenia zwykłych potrzeb rodzinnych, za które to małżonkowie będą ponosić odpowiedzialność solidarną. Tym samym odpowiedzialność za zobowiązania za czynsz najmu lokalu mieszkalnego dla rodziny czy za zobowiązania wynikające z umów dotyczących dostawy mediów dla rodzinnego gospodarstwa domowego nie będą podlegały ograniczeniom egzekucji wierzytelności z art. 41 § 3 k.r.o.

6. Podsumowanie

Artykuł 41 k.r.o. w aktualnym brzmieniu ma przede wszystkim na celu ochronę rodziny i jej materialnych podstaw egzystencji. Zakres odpowiedzialności majątkowej został uzależniony od wyrażenia zgody drugiego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez

⁵⁰ J. S. Piątowski, op. cit., s. 447.

⁵¹ M. Sychowicz, op. cit., s. 264.

⁵² T. Smoczyński, op. cit., s. 493.

pierwszego. Przyznać należy, że idea przyświecająca nowelizacji art. 41 k.r.o. z 2004 r.⁵³ była pod tym względem właściwa i potrzebna. W brzmieniu sprzed nowelizacji przepis wykluczał bowiem możliwość ograniczenia bądź wyłączenia odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków. Takie rozwiązanie poddawane było słusznej krytyce zarówno przez przedstawicieli doktryny⁵⁴, jak i przez orzecznictwo.

W toku analizy art. 41 k.r.o. uwagę zwraca unormowanie § 2, który zawęża zakres odpowiedzialności majątkowej dłużnika będącego małżonkiem, uzależniając ją od zgody współmałżonka. Regulacja uzależniająca zakres odpowiedzialności od wyrażonej przez drugiego z małżonków zgody na zaciągnięcie zobowiązania przez pierwszego z nich jest zrozumiała i logiczna. Kwestią dyskusyjną pozostaje natomiast zakres odpowiedzialności majątkowej regulowanej tym artykułem. Należy bowiem stwierdzić, iż obecny kształt art. 41 § 2 k.r.o. uniemożliwia wierzycielowi dochodzenie swej wierzytelności z przychodów uzyskiwanych z majątku osobistego dłużnika, które *de facto* zasilają majątek wspólny małżonków. Niektórzy przedstawiciele doktryny nadmieniają, że „nieruchomości, ruchomości, kapitał ulokowany na wspólnym rachunku bankowym, papiery wartościowe wyłączone są spod egzekucji”⁵⁵. Literalne brzmienie art. 41 k.r.o. nie wymienia jednak cytowanych składników majątkowych.

Unormowanie to więc jest poddawane częstej i uzasadnionej krytyce w literaturze prawniczej. Obecny stan prawny może bowiem doprowadzić do sytuacji, w której wierzyciel może nie przeprowadzić skutecznej egzekucji wierzytelności względem majątku dłużnika. Sytuacja ta komplikuje się zwłaszcza w przypadku, gdy wierzyciel pozostaje w związku małżeńskim. Brzmienie art. 41 k.r.o. uderza wówczas w interesy bytowe rodziny wierzyciela.

Nazbyt zawężony zakres odpowiedzialności majątkowej dłużnika będącego małżonkiem wprowadza do systemu prawnego dysproporcje między ochroną praw wierzyciela a ochroną praw dłużnika. Ograniczenie odpowiedzialności majątkowej przez art. 41 § 2 k.r.o. w określonych sytuacjach jest słuszne. Należałoby jednak doprecyzować zakres odpowiedzialności dłużnika będącego małżonkiem celem wprowadzenia równowagi między ochroną praw wierzyciela a ochroną praw dłużnika w tym kontekście.

Postulowana zmiana przepisów powinna prowadzić do rozszerzenia zakresu odpowiedzialności majątkowej dłużnika będącego małżonkiem co najmniej na przychody uzyskiwane z majątku osobistego dłużnika.

⁵³ Ustawa z 17.6.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 162, poz. 1691).

⁵⁴ J. Ignaczewski, op. cit., s. 104.

⁵⁵ Ibidem.

Rozpatrując możliwe w tym względzie rozwiązania, należy mieć na uwadze, że materia odpowiedzialności majątkowej małżonków za zobowiązanie jednego z nich jest w praktyce sprawą delikatną i trudną, stąd zmiany wymagają dużej rozwagi. Małżonek dłużnika niebędący dłużnikiem nie powinien bowiem odpowiadać w przypadku braku wyrażenia przez niego zgody na zaciągnięcie zobowiązania przez współmałżonka ani w przypadku zobowiązań niepowstałych z czynności prawnych swoim majątkiem, w tym składnikami majątku wspólnego przez niego wypracowanymi. W tym kontekście norma ujęta w art. 41 § 2 k.r.o. wydaje się rozważna.

Przepis 41 k.r.o. reguluje również zakres odpowiedzialności dłużnika będącego małżonkiem, w przypadku gdy „wierzytelność powstała przed powstaniem wspólności lub dotyczy majątku osobistego jednego z małżonków”. Odpowiedzialność majątkowa z § 3 została zakreślona w identyczny sposób, jak ma to miejsce w § 2. W tym przypadku nasuwają się przytoczone wcześniej argumenty dotyczące dysproporcji w ochronie praw dłużnika i wierzyciela.

Interpretacja norm dotyczących odpowiedzialności majątkowej małżonków, w tym odpowiedzialność majątkiem wspólnym, może nastroić pewnych trudności. Znowelizowane przepisy nie stanowią bynajmniej regulacji, która nie wymagałaby zmian. Ochrona rodziny i jej zabezpieczenie materialne, powinna być realizowana nie tylko na gruncie przepisów prawa rodzinnego, lecz w całym systemie prawa. Jednocześnie należy zbalansować poziom ochrony praw dłużnika (i jego małżonka) z możliwościami ochrony interesów wierzyciela.

Summary

The scope of marital property liability with their joint assets and the spouse's consent to incur a liability

The article presents the issue of marital property liability with their joint assets for liabilities arising from legal transactions in the context of first spouse's consent to incur a liability by the second. The analysis regarding marital liability arising from legal transactions has been carried out in the context of Article 41 of Family and Guardianship Code. The thesis raises an issue of spouse's consent to incur a liability as an element determining the scope of marital liability of spouses in the statutory property regime. On the basis of considerations concerning the marital liability, this article will help to answer the question whether the present regulations regarding the issues are appropriate and adequately relate to the weight of the regulated matter that affects the functioning of the family, but also the efficiency and certainty of legal transactions. The following analysis will answer whether the interests of each of the parties are properly protected by law.

Przemysław Olszewski

Absolwent prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (2015 r.), absolwent SGGW w Warszawie (2010 r.), od 2014 r. aktywny działacz fundacji prawnej świadczącej pomoc prawną osobą potrzebującym: Fundacji Academia Iuris. Do kręgu zainteresowań naukowych autora zaliczają się głównie tematy związane ze sprawami majątkowymi. Obecnie pracownik jednej z warszawskich kancelarii.